

Петченко Інна Володимирівна,
здобувач ступеня доктора філософії
Національної академії внутрішніх справ

РЕТРИБУТИВНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК КЛЮЧОВА СКЛАДОВА РОЗВИТКУ МОРАЛЬНИХ ЗАСАД У КОНТЕКСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ОСОБЛИВО ТЯЖКИХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ДІТЕЙ

За кожне вкрадене дитинство – найвища міра відплати. Чи вистачить політичній волі в країні, щоб упровадити законопроект, що поданий Офісом Генерального прокурора України до Верховної Ради України про посилення відповідальності за особливо тяжкі злочини проти дітей [1]?

З цим питанням виникає багато роздумів і всі вони стосуються низки злочинів, про які останнім часом правоохоронні органи надають розголосу в медіа. До прикладу, всіх сколихнула новина про те, що в Чернівцях батько чотирьох дітей систематично гвалтував 13-річну доньку співмешканки, за що йому було призначено покарання у вигляді довічного позбавлення волі через виняткову тяжкість вчиненого, зокрема, в її день народження. Причому чоловік не лише не визнав вини, а й заявляв про наклеп, просив суд його виправдати [2].

Руслан Кравченко зауважує, що «захист прав українських дітей – наша спільна мета та мій особистий пріоритет на посаді Генерального прокурора... ми послідовно змінюємо систему, яка роками не забезпечувала належний захист. Моя позиція незмінна: практика, за якої за вбивство, зґвалтування чи інші тяжкі злочини проти дітей злочинці отримують лише від 10 до 15 років позбавлення волі, не є справедливою. Ми системно працюємо над тим, щоб міра покарання відповідала тяжкості скоєного» [3].

Ретрибутивна справедливість (або справедливість відплати) – це підхід до правосуддя, який базується на принципі покарання за вчинене правопорушення, де міра покарання має відповідати тяжкості злочину [4, с. 144].

Як зазначають учені, «першою формою справедливості, яку ми знаходимо в історії людського суспільства, була якраз справедливість відплати, або ретрибутивна справедливість, що передбачала таке покарання за порушення норм первісної моральності, яке цілком відповідало б самому цьому порушенню. Інакше кажучи, порушникові належало відплачувати його ж монетою, і тривалі тисячоліття ключовим принципом людської

справедливості залишалося правило таліону (*від латин. помста*)» [4, с. 144]. У сучасному праві принцип таліону інтегрувався у принцип пропорційності, що виявляється у:

1) *відмові від фізичної ідентичності* (за вбивство дитини не відбувається вбивства суб'єкта злочину). Фізичну розправу («око за око») замінено на позбавлення волі;

2) *гуманізації*, згідно з якою виключно держава монополізувала право на покарання, що унеможливило приватну помсту. Причому мета змістилася у бік перевиховання та запобігання новим злочинам;

3) *справедливій мірі покарання*, де зберігається лише сутність ідеї про те, що тяжкість покарання має відповідати тяжкості злочину. Але це відбувається виключно в межах закону та прав людини (а законодавство взагалі не передбачає смертної кари).

На нашу думку, саме ці ознаки дають змогу говорити про сутність справедливості в сучасних умовах воєнного стану в Україні. У такі часи посилюється чутливість до справедливості, загострюється відповідь на протиправні дії, оскільки суспільство як рана, що кровоточить. У давні часи з виникненням класів і держави почали з'являтися писані закони, право, які претендували на статус справжньої справедливості [4, с. 148]. Відтак і сьогодні саме через закони держава намагається вкотре змінити вектор у бік найпотужнішого захисту й охорони прав дітей.

Видається особливо цінним у таких умовах активно підтримати позицію щодо посилення відповідальності за злочини проти дітей, оскільки саме в ці часи, до прикладу, вбивство або зґвалтування дитини завдає непоправної шкоди не лише родині загиблої/потерпілої дитини, а й суспільству загалом, суспільній моралі. Строк у 10-15 років позбавлення волі для злочинців за такі злочини сприймаються суспільством як недостатній, оскільки він залишає шанс злочинцю вийти на волю в працездатному віці, натомість життя дитини або обірване, або зруйноване чи має надто тяжкі наслідки. Саме тому посилюється взаємодія з міжнародними організаціями, наприклад, з ЮНІСЕФ, яку представлено як «провідний голос світу для дітей та молоді, а також голос самих дітей» [5].

У своєму зверненні Генеральний прокурор зазначив, що «вдячний команді ЮНІСЕФ за постійну експертну допомогу та розвиток правосуддя, дружнього до дитини. Наша

співпраця вже має конкретні результати: в Україні працюють 15 центрів «Барнахус»» [3].

У своїх працях раніше ми вказували на складність розслідування особливо тяжких злочинів проти дітей, на міжнародний вимір цього питання, на те, що всі діти світу плачуть однією мовою, тому важливо розробити такий механізм, що допомагав би дитині не боятися правоохоронців, розуміти їх участь в процесі не з метою вирішення його завдань, а для допомоги дитині та суспільству, де конкретній дитині належить гідне місце в системі прав і свобод людини [6; 7].

З іншого погляду, є вчені, які визначають реалізацію прав дитини через інститут її первісності та запевняють, що саме відношення до дитини, посилення гарантій захисту її в державі є предтеchoю формування механізму захисту прав людини [8, с. 67].

Ми повністю поділяємо зазначену позицію, оскільки формування будь-якого цивілізованого суспільства цілком залежить від того, яким чином відбувається захист найуразливіших її категорій.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за вчинення злочинів щодо неповнолітніх осіб : проект Закону України від 16 жовт. 2025 р. № 14124. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/57758>.

2. Офіс Генерального прокурора України. «Правду ніхто не почує»: батько 4-х дітей систематично гвалтував 13-річну доньку співмешканки. *Facebook*. [допис від 29 квіт. 2026 р.]. URL: <https://www.facebook.com/share/p/17bGUQvaoK/>.

3. Кравченко Р. Провів робочу... : [допис від 30 квіт. 2026 р.]. *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/share/1BPWjeWH9X/>.

4. Беглиця В. П., Ярошенко В. М. Лекція 5. Антиномія свободи, рівності й соціальної справедливості в політиці. Політична етика : навч. посіб. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2016. С. 143–177.

5. Про ЮНІСЕФ : вебсайт. ЮНІСЕФ Україна. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/about-unicef>.

6. Петченко І. В. До питання зарубіжного досвіду розслідування особливо тяжких злочинів проти дітей. *Глобальний міждисциплінарний саміт: межі науки та технології майбутнього* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. (Khalifa University Campus, Dubai, UAE, 3 квіт. 2026 р.). С. 100–104. https://phes.com.ua/files/conferences/conf_Dubai.pdf.

7. Петченко І. В. Імплементация правосудия дружнього до дитини в практичну діяльність: процесуальні виклики під час розслідування особливо тяжких злочинів проти дітей. *Наукові горизонти: цифрова трансформація та глобальний шокковий илях знань* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. (Tsinghua University Campus, Beijing, China, 20 берез. 2026 р.). С. 40–44. https://phes.com.ua/files/conferences/ Conf_Beijing.pdf <https://doi.org/10.65237/1-3-2026-5>.

8. Семотюк С. Д. Місце захисту прав дитини в кримінальному провадженні як предтеча формування механізму захисту прав людини. *Національні та міжнародні механізми захисту прав людини* : матеріали Всеукраїнського круглого столу, (Кам'янець-Подільський, 25 черв. 2024 р.). Кам'янець-Подільський, 2024. С. 67–70.

Піхало О. В.,

здобувач Науково-дослідного інституту
публічного права

ОСОБЛИВОСТІ ПРИТЯГНЕННЯ СУДДІВ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Притягнення суддів до кримінальної відповідальності є однією з найбільш чутливих сфер кримінального процесу, оскільки воно безпосередньо пов'язане з балансом між двома конституційними цінностями: невідворотністю відповідальності за вчинення кримінального правопорушення та гарантіями незалежності судової влади. Особливий порядок кримінального провадження щодо суддів не є їхнім особистим привілеєм. Його призначення полягає у тому, щоб запобігти використанню кримінального переслідування як засобу тиску на суддю, втручання у здійснення правосуддя або дискредитації судової влади [5].

Гарантії суддівської незалежності мають публічно-правову природу. Вони встановлені не для захисту судді як приватної особи, а для забезпечення права кожного на справедливий розгляд справи незалежним і безстороннім судом. Саме тому кримінальне провадження щодо судді повинно здійснюватися так, щоб, з одного боку, не допустити уникнення відповідальності у разі вчинення кримінального правопорушення, а з іншого – унеможливити свавільне або політично мотивоване кримінальне переслідування [1; 5].